

УДК 314.17: 364.22: 338.435

О. В. Риковська, канд. екон. наук

ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ СІЛЬСЬКОЇ БІДНОСТІ

У статті досліджуються соціально-демографічні характеристики сільського населення в контексті виявлення чинників боротьби із сільською бідністю. На основі емпіричного аналізу доведено, що підвищення освітнього рівня селян є найбільш дієвим методом боротьби із сільською бідністю. Цей чинник має позитивний вплив не лише прямо, але й опосередковано через підвищення соціальної адаптованості, впевненості у власних силах, збільшення можливостей продуктивної самозайнятості тощо.

Ключові слова: бідність, соціально-демографічні характеристики, сільське населення.

Вступ

Падіння рівня життя більшої частини сільського населення протягом першої половини 1990-х рр. вплинуло не тільки на зростання масштабів бідності, а й на зміну визначальних чинників бідності. Скорочення зайнятості у формальному секторі виробництва стало причиною масового безробіття селян, активізації самозабезпечувальної функції домогосподарств з низько-технологічним виробництвом і спричинило поширення бідності серед усіх верств сільського населення.

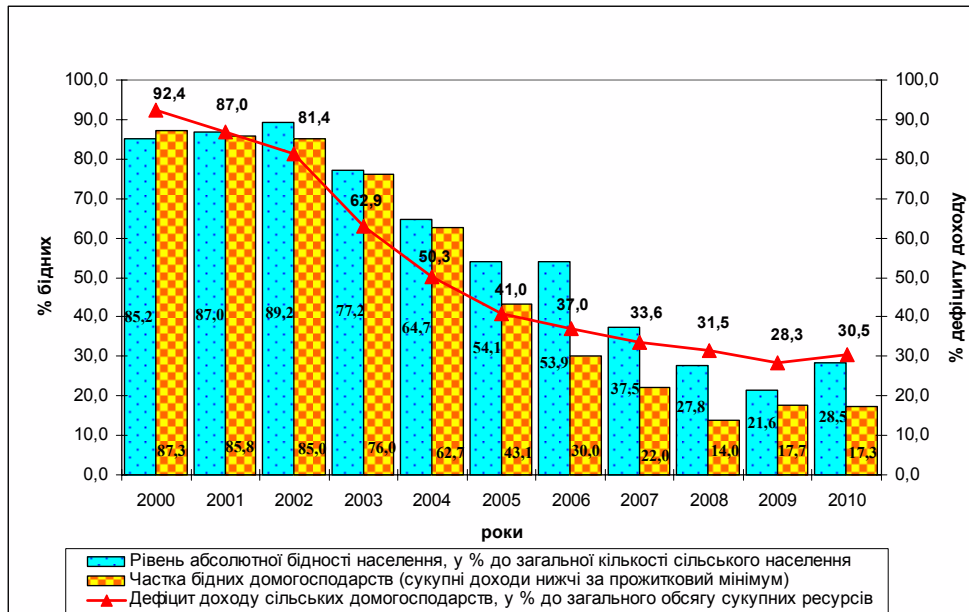
Бідність – це негативний наслідок економічної нерівності як відмінності між людьми за розмірами одержуваних ними доходів. Причини економічної нерівності досить різноманітні, але в цілому їх можна розподілити на дві групи. Перша група – це особистісні характеристики людей, що впливають на можливість отримання того чи іншого рівня доходу. Серед них виділяють демографічні характеристики (вік, стать, стан здоров'я), а також освітній рівень, досвід роботи, підприємницьку активність, специфіку потреб і смаків тощо. До другої групи причин відносять особливості перерозподілу валового внутрішнього продукту або пряму дискримінацію, що обумовлюється обмеженістю доступу до ресурсів значної частини населення. Для зменшення нерівності, викликані причинами другої групи, необхідна політична воля керівників держави, істотні інституційні перетворення, реформування всіх без винятку сфер і систем забезпечення життєдіяльності. Подолання економічної нерівності, викликані причинами першої групи потребує зусиль перш за все людини.

За даними ЮНЕСКО, 60% різниці в доходах людей обумовлені відмінностями в рівні освіти і 40% – іншими факторами (станом здоров'я, досвідом роботи, природними здібностями, соціальним походженням). У багатьох роботах як українських, так і західноєвропейських науковців зазначається, що освітньо-кваліфікаційний рівень та зумовлена ним професійна діяльність визначають місце людини в соціальній ієрархії і гарантують отримання відповідного доходу (Грішнова О., 2007; Черенько Л., 2006; Грейсон Дж. К. мл., 1991; Rizov M., 2003; Sholen A. Maoni, 2002; Angus Geaton, 2003; Houthaker H.S., 2004 та ін.).

Метою даної статті є визначення демографічних та соціально-економічних чинників сільської бідності та обґрунтування можливостей впливу на зменшення ризиків збідніння.

Результати досліджень. Бідність притаманна будь-якій економічній системі, її прояви помітні в усіх без винятку країнах. Різниця полягає в масштабах бідності, її глибині і динаміці поширення, рівні дефіциту доходу. У сільській місцевості України впродовж перехідного періоду та економічної кризи відбулося суттєве зниження показників реальних доходів населення, погіршення структури споживання та забезпеченості сімей товарами і послугами. У період 1991–2000 рр. самозабезпечувальна функція домогосподарств, бартерний (натуральний) обмін ресурсами, безгрошів'я стали визначальними ознаками економічної ситуації в Україні. Початок нового тисячоліття став переломним для більшості населення країни. Поступове зростання макроекономічних показників, певна адаптація населення до нових умов господарювання, початок реформування багатьох сфер життя позитивно вплинули на рівень життя людей. Починаючи з 2002 р. спостерігається стабільна тенденція щодо зниження масштабів бідності всього населення і зокрема сільського. У 2010 р. рівень абсолютної бідності сільського населення становив 28,5% у порівнянні з 85,2% у 2000 р. (рис. 1). За структурним критерієм бідності, що базується на законі Енгеля (питома вага витрат на харчування), ситуація в сільській місцевості змінюється надто повільно. Якщо у 2000 р. витрати на харчування в сукупних витратах сільського населення перевищували 70%, то до 2010 р. цей показник скоротився лише на п'яту частину і становив 57%.

Індикатор рівня бідності, розрахований як частка населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум, лише в загальному окреслює проблему. Для оцінки масштабів бідності використовуються показники дефіциту доходу та глибини бідності. Дефіцит доходу – це сума коштів, яких не вистачає бідному сільському населенню в цілому для підняття до визначеної межі бідності. Протягом останніх 10 років відслідковуються позитивна динаміка показника, його значення скоротилося в три рази (рис. 1). У 2000 р. дефіцит доходу сільського населення становив 92,4%, у 2010 р. – 30,5%. При цьому для подолання бідності потрібно "знайти" і перерозподілити майже третину сукупних ресурсів селян.

Рис. 1. Динаміка показників бідності сільського населення
(розраховано автором за даними статистичних збірників "Витрати і ресурси домогосподарств України" за відповідні роки)

Показник дефіциту доходу не враховує розширення бідного населення за рівнем доходу (витрат). Це характеризує такий відносний показник, як коефіцієнт глибини бідності, який показує, яку частину бідного населення становить у край бідне, тобто як далеко за межею бідності знаходиться домогосподарство або безпосередньо кожна бідна людина. У 2010 р. глибина бідності сільського населення становила 0,51%¹. Тобто майже половина бідних селян за своїми доходами відноситься до вкрай бідних. Коефіцієнт глибини бідності можна використовувати як параметр мінімальної кількості ресурсів, необхідних для подолання бідності, тобто кількості дотацій для виведення всіх бідних із бідності за умови ідеального виявлення бенефіціарів (тобто щоб кожний бідний отримав саме той обсяг допомоги, який необхідний йому для виходу із бідності).

На поширення (скорочення) бідності як відносного соціально-економічного явища впливає багато чинників. Серед інших потрібно зазначити: загальний макроекономічний стан в державі; низький рівень соціальних виплат, нівелювання ролі заробітної плати як джерела доходів; активніший ріст ін-

¹ Коефіцієнт глибини бідності розраховується як відношення середнього дефіциту доходу до межі бідності і набуває значення від 0 до 1. Чим вищим є значення коефіцієнта, тим більшу частку серед бідного населення становить у край бідне.

фляції в порівнянні з реальними доходами населення; перенасичення ринку праці однорідними професіями, відповідно неможливість реалізувати власну робочу силу; скорочення робочих місць; невідповідність ціни і вартості робочої сили працівників. При цьому, як зазначалось, суттєво впливають особистісні характеристики людини, а саме: вік, освіта, досвід роботи. Саме на аналізі цих характеристик і сконцентровано увагу в даному дослідженні.

Аналіз проводився за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України у 2010 р. Індивідуальний дохід сільського населення визначався як сума загальних доходів незалежно від джерел їх надходження. Градація доходу проводилась відповідно до статистично визначених меж. Виокремлено групу людей, які протягом року не отримували доходу (безгрошові). Наступна межа (бідні) – 10 116 грн – величина прожиткового мінімуму², що законодавчо встановлюється на певний період; 13 669 грн – середній рівень загальних доходів населення в сільській місцевості у 2010 р. (протосередні) і група з доходом вищим за середній (середньодохідні).

Для дослідження виокремлено групу населення в економічно-активному віці (15–70 років). Підсумовуючи висновки багатьох дослідників щодо продуктивності праці у працівників різного віку і використовуючи індекси економічної активності за віковими групами, розраховані Л.С. Лісогор [1, с. 75], вплив вікової структури досліджувався через виокремлення певних категорій: молоді – до 25 років, максимально активного трудового віку – до 50 років і населення старшого віку, включаючи пенсіонерів.

Рівень освіти населення визначався відповідно до розроблених Держкомстатом України норм, які використовуються при обстеженнях соціально-демографічних характеристик населення. Було виокремлено такі групи: особи з повною вищою освітою, незакінченою вищою освітою, повною середньою освітою, базовою середньою освітою, початковою середньою освітою, неписьменні.

Групування за досвідом роботи проводилося відповідно до кількості років трудового стажу, незалежно від сфери зайнятості, в якій цей стаж здобувався.

Соціально-економічний статус населення і сферу зайнятості за основним місцем роботи наведено у відповідності до даних вибіркового обстеження умов життя домогосподарств у 2010 р.

Аналіз за дохідними групами свідчить, що 60,0% селян старших за 15 років отримують дохід менший за прожитковий мінімум, серед них 17,6%, що не отримали у 2010 р. будь-якого доходу (табл. 1). Лише 22,9% сільського населення відносяться до групи середньодохідних і близько 17,0% – протосе-

² Прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

редньої (потенційно середньодохідної) групи. Рівень доходів такого населення дає можливість забезпечувати свої потреби на мінімальному рівні, не роблячи суттєвих заощаджень та не дозволяючи собі додаткові витрати на духовний та культурний розвиток. Тобто, шоста частина економічно-активного сільського населення фактично балансує між бідністю та матеріальною забезпеченістю і залежно від спрямованості та ефективності державної політики і результативності власних зусиль вони можуть у майбутньому перейти або до середнього класу, або до бідних.

Така структура сільського населення за рівнем середньодушових доходів викликає занепокоєння і не сприяє становленню держави зі стабільною ринковою економікою, де середній клас становить більшість населення. Тривале виживання на дохід менший за прожитковий мінімум спричиняє соціальну напругу в суспільстві, стає додатковим навантаженням на державний бюджет і основною перешкодою на шляху до покращення якості життя.

Загальновідомо, що існує тісний зв'язок між соціально-демографічними характеристиками населення і його матеріальним добробутом. Ми перевірили існування такої залежності в умовах перехідної економіки України.

Специфіка демографічної ситуації в сільській місцевості України полягає в поступовому, але довготривалому скороченні чисельності населення, його неухильному старінні, регресивних тенденціях динаміки народжуваності, смертності, міграцій. Протягом останніх років, з одного боку, відмічається уповільнення темпів скорочення населення, з іншого – зберігається негативний баланс між загальними коефіцієнтами народжуваності і смертності. У 2010 р. сільське населення скоротилось на 101,3 тис. осіб, що складає 0,7%, (найшвидший темп скорочення серед усіх країн світу з населенням більше 1 млн осіб). При цьому загальні коефіцієнти народжуваності в 1,5 разу нижчі за загальні коефіцієнти смертності (11,9‰ проти 18,6‰). На сьогоднішній день народжуваність не забезпечує навіть простого відтворення населення, і така ситуація характерна для понад 90% сільських адміністративних районів України.

Незважаючи на це, сучасна статевовікова структура достатньо збалансована. Чисельність дітей до 15 років дорівнює кількості літніх людей старших за 70 років (табл. 1). В економічно-активному віці – 70% сільського населення. Кількість жінок практично дорівнює кількості чоловіків – 52,3% і 47,7% відповідно, а у віці до 50 років (найбільш продуктивному) на 1000 чоловіків припадає 950 жінок [2]. З точки зору економічного розвитку це сприятлива ситуація для продовження ринкових перетворень, створення новітніх видів діяльності в сільській місцевості, реалізації перспективних проектів тощо.

Результати аналізу дохідних груп у розрізі вікових категорій свідчать, що найвища середньодохідна група на 50,8% формується за рахунок осіб вікової категорії від 35 до 55 років (табл. 1). У протосередній групі 59,5% становлять особи пенсійного віку. Найбільш вражаючим є те, що 27,8% осіб

найбільш продуктивного віку (від 35 до 55 років) отримують дохід нижчий за прожитковий мінімум, ще 15,9% даної вікової категорії не отримують доходу взагалі. Групу безгрошових селян становлять особи без постійного місця роботи, які тим не менш мають середню освіту, досвід роботи від 15 до 25 років і визначають своє здоров'я як добре.

Таблиця 1

**Соціально-демографічні характеристики сільського населення
у відповідності до матеріальної забезпеченості, 2010 р., %**

Соціально-демографічні характеристики	Структура сільського населення	Дохідні групи			
		Не отримали доходу (безгрошові)	Дохід до 10116 грн (бідні)	Дохід до 13669 грн (прото-середні)	Більше за середній (середньо-дохідні)
		17,6	42,3	17,2	22,9
Стать					
чоловіки	47,7	36,2	44,0	50,4	61,3
жінки	52,3	63,8	56,0	49,6	38,7
Вік					
до 15 років	15,5	55,7			
15–24	10,5	17,4	11,1		
25–34	10,5	9,3		9,0	16,1
35–44	13,2	6,9	12,3	13,0	25,3
45–54	15,2	9,0	15,3	14,7	25,5
55–70	20,5		31,1	27,4	20,6
старші за 70 років	14,8		20,9	32,1	7,6
Досвід роботи					
без досвіду роботи	17,0	45,4	16,7	6,5	3,5
від 1 до 7 років	13,2	16,5	10,8	11,1	16,7
від 8 до 15 років	15,9	17,7	13,0	16,1	19,8
від 16 до 25 років	22,2	15,2	22,0	21,7	28,4
26 років і більше	31,7	5,2	37,5	44,6	31,6
Рівні освіти					
повна вища освіта	8,9	5,4	4,5	6,6	23,5
базова вища освіта	15,4	21,0	17,1	23,8	23,3
повна загальна середня	47,5	65,0	67,4	61,2	49,2
базова загальна середня	18,2	8,5	10,0	7,0	4,1
початкова освіта	10,0		0,7	0,7	
Соціально-економічний статус					
найманий працівник	34,8	7,0	23,4	44,5	70,2
роботодавець	0,6	0,1	0,1	0,6	1,6
самозайнятий	6,0	1,2	2,8	3,5	6,9
пенсіонер	26,0	0,6	39,3	39,9	10,6
інші статуси	32,6	91,2	34,5	11,5	10,7

Для середньодохідних селян (найвищої дохідної групи) відмінною характеристикою є лише соціально-економічний статус – найманий працівник. Інші категорії статусу зайнятості не є визначальними. Єдиним поясненням такої ситуації може бути нечисленне представництво таких категорій на ринку праці в сільській місцевості: самозайняті становлять 6,0%, роботодавці – 0,6%, безкоштовно працюючі члени сім'ї – 0,2%. Близько 40% даної вікової категорії не мають основного місця роботи, тому взагалі ніяк не визначають свій статус.

Результати проведеного кількісного аналізу свідчать, що існує певна залежність між отриманим доходом і віковою категорією. При цьому як у середньодохідній групі, так і низькодохідній в рівній мірі представлені різні вікові категорії. Групою ризику в даному аспекті можна вважати молодь до 25 років, яка через проблеми отримання першого місця роботи, працевлаштування без досвіду та обмеженості ринку праці в сільській місцевості часто-густо залишається без засобів до існування. Ці обставини є основною причиною міграційних потоків і ще більше ускладнюють демографічну ситуацію на селі.

Парадоксальність ситуації в сучасній Україні полягає в тому, що в сільській місцевості пенсіонери – це одна з найбільш забезпечених верств населення. Окрім гарантованої пенсії (навіть мізерної), вони зазвичай мають роботу і отримують заробітну плату, реалізують власну вирощену продукцію і мають дохід від наданої в оренду земельної ділянки. Такий диверсифікований дохід забезпечує пенсіонерам потрапляння у протосередню дохідну групу, яка на 40% формується із зазначеної категорії.

Розподіл отриманого доходу за статтю чітко визначає ознаки гендерної нерівності в сільській місцевості. Серед найбільш вразливих верств населення більшість становлять жінки, в той час як у середньодохідній групі їх частка становить 38,7% (проти 61,3% чоловіків).

Вікова структура сільського населення прямо корелює з досвідом роботи. 32% економічно-активного населення мають 26 і більше років трудового стажу. У протосередній і середньодохідній групах є чітка залежність: найбільшу частку представників становлять особи із досвідом роботи понад 26 років (табл. 1). Тобто збільшення трудового досвіду, незалежно від того, в якій сфері цей досвід здобувався, позитивно впливає на доходи селян.

Як зазначалося, дохід людини на 60% залежить від рівня здобутої освіти. На даний час в Україні сформовано потужний освітній потенціал. Це підтверджується даними, наведеними у доповіді "Реальне багатство народів. Шляхи до розвитку людини" (2010 р). Згідно з рейтингом глобального Звіту ПРООН, Україна посідає 69-е місце серед 169 країн та вважається країною з високим рівнем розвитку людського потенціалу. Освітній рівень як складова має суттєво вищий рейтинг (21-е місце) [3]. Ці показники стосуються всього населення. Сільські жителі при цьому мають нижчий рівень освіти.

У сільській місцевості України у 2010 р. 24,3% осіб старшого за 25 років мали вищу освіту різних ступенів, ще 47,5% мали повну загальну середню освіту, тобто закінчили загальноосвітні заклади, професійно-технічні училища тощо. Існують певні гендерні відмінності в отриманні селянами освіти. Серед жінок більше високоосвічених спеціалістів, натомість у 2,3 рази більше чоловіків оволоділи спеціальною освітою в межах професійно-технічних училищ.

Результати аналізу свідчать, що у всіх дохідних групах переважають особи з середньою освітою, ще чверть – з повною і базовою вищою освітою (табл. 1). Серед тих, хто взагалі не мав грошового доходу, і тих, у кого дохід не досягає прожиткового мінімуму, питома вага осіб з вищою освітою коливається в межах 5% (табл. 1). Представники протосередньої дохідної групи також мають високі освітні показники: майже 30% з них мають вищу освіту різного рівня, серед яких 6,6% – повну вищу освіту. 46,8% селян з доходами вищими за середньоукраїнські отримали вищу освіту різних рівнів. При цьому частка населення, що не має навіть повної загальної освіти, у цій групі становить лише 8,5%.

Як зазначалось, у всіх дохідних групах переважають особи з повною загальною середньою освітою. Це досить типово для всієї сільської місцевості з огляду на специфіку зайнятості, яка найчастіше не потребує високоосвічених спеціалістів. У селах не поширені високотехнологічні виробництва, інноваційна зайнятість та високоінтелектуальна діяльність. Такі закономірності утворюють замкнене коло – з одного боку, на сільському обмеженому ринку праці немає потреби у висококваліфікованих спеціалістах, з іншого – для розвитку нових інноваційних видів, які приносять набагато більший дохід, ніж низькодохідна сільськогосподарська праця, потрібні вузькопрофільні фахівці, які зазвичай реалізують себе у містах і не приїжджають в сільську місцевість.

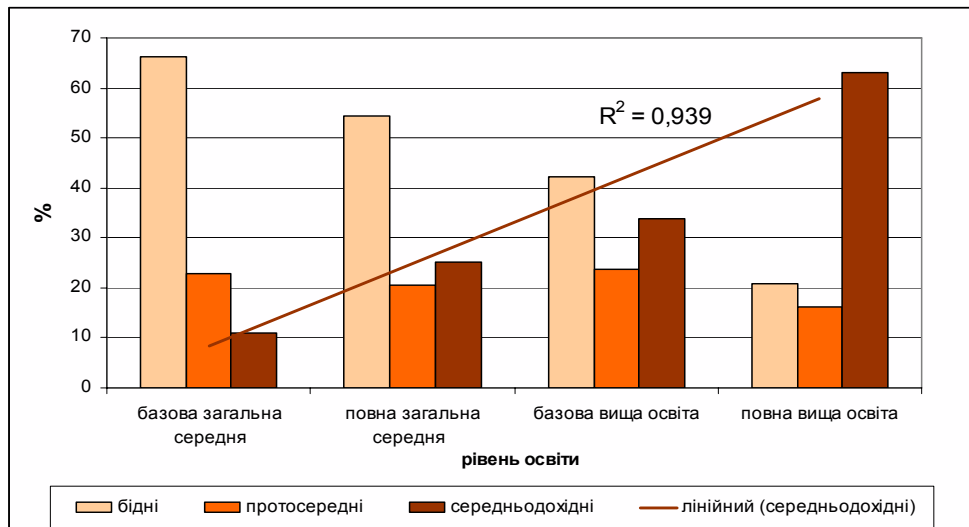
Розподіл сільського населення у відповідності з рівнем освіти в розрізі дохідних груп свідчить, що серед селян з вищою освітою 63% отримують дохід вищий за середній, ще 16% відносяться до протосередньої групи (рис. 2).

Аналогічна тенденція зберігається серед осіб з базовою вищою освітою, хоча в середньодохідній групі їх уже майже в два рази менше (33,9%). За іншими рівнями освіти сталої залежності не відзначається: майже однакова кількість осіб, що взагалі не мають доходу і отримують дохід понад середній. Тобто, показники залежності доходів від рівня освіти чітко показують, що на перших рівнях освіти різниця між бідними і заможними майже відсутня. Ці відмінності виникають починаючи з наявної базової вищої освіти.

Лінія тренда, яка підтверджує стабільність тенденції, свідчить, що зростання освітнього рівня приводить до підвищення доходів. Це підтверджує і значення коефіцієнта множинної детермінації ($R^2=0,939$). Частка людей, що отримують дохід нижче прожиткового мінімуму, зменшується у відповідно-

сті до зростання рівня освіти. Таким чином, у сільській місцевості України підтверджується загальносвітова тенденція щодо позитивного впливу освіти на доходи людей. Навіть за умови обмеженості ринку праці наявність у людини вищої освіти гарантує отримання більшого доходу.

Рис. 2. Розподіл сільського населення за освітою в розрізі дохідних груп, %

Зазвичай вид діяльності також впливає на дохід. Найбільш поширена сфера прикладання праці в сільській місцевості – це сільськогосподарське виробництво, де зайнято 15,4% працюючого населення [4]. 42% працюючих у сільському господарстві отримують дохід менший за прожитковий мінімум, 34,4% – вищий за середній по сільській економіці. Інші сфери зайнятості більш дохідні. Майже 76% працюючих у будівельній сфері, 84,5% транспортників, 63,1% державних управлінців, 48% освітян отримують дохід понад 13 669 грн. Ще значна частина зайнятих у цих сферах належить до протосередньої дохідної групи. Таким чином, сфера зайнятості суттєво впливає на дохід сільського населення. Але через нерозвиненість ринку праці, монофункціональність сільської економіки більшість селян зайняті в сільському господарстві, де протягом останніх років зберігається найнижча заробітна плата. Позитивно вплинути на дохідність праці може диверсифікація сільської економіки через розширення зайнятості сільського населення в галузях з більш високою, ніж у сільському господарстві, вартістю праці; зайнятість у видах діяльності з випереджаючим по відношенню до аграрного виробництва зростанням; активізацію ринкових механізмів підвищення вартості праці в самому сільському господарстві на основі посилення конкуренції на сільському ринку праці.

Вплив соціально-економічного статусу на матеріальну забезпеченість населення частково вже розглядався при виокремленні людей пенсійного віку. За іншими категоріями потрібно сказати, що група з найвищими доходами на 70% складається з працюючих за наймом робітників, 10,6% в ній становлять пенсіонери і 10% – безробітні і домогосподарки. Значна кількість безробітних у групі з найвищими доходами пояснюється наявністю досить потужного тіньового сектору в Україні і поширеністю неформальної зайнятості. Окремими експертами і дослідниками тінізація економіки України оцінюється на рівні 60% [5]. Неформальна зайнятість в сільській місцевості становить майже 50% загальної зайнятості. Результатами цих процесів є отримання заробітної плати "в конвертах" (без сплати податків), абсолютна безправність працівників, неврегульованість соціально-трудова відносин, відсутність будь-яких соціальних гарантій тощо. Ці процеси негативно впливають на соціально-економічне становище селян, але в короткотерміновому періоді дозволяють отримувати певні доходи.

Висновки

1. Результати дослідження підтверджують існування значного прошарку бідного населення в сільській місцевості. 28,5% селян перебувають за межею абсолютної бідності, тобто їхній дохід менший за законодавчо встановлений прожитковий мінімум. Дефіцит доходу бідного населення становить 30,5%, отже для подолання сільської бідності не вистачає третини існуючих матеріальних ресурсів. Як позитив потрібно зазначити, що протягом 2000–2010 рр. відмічається позитивна тенденція зменшення масштабів сільської бідності.

2. Розподіл економічно-активного сільського населення в розрізі доходних груп показав, що лише 22,9% сільського населення належить до групи середньодоходних і близько 17,0% – протосередньої (потенційно середньодоходної) групи. Решта населення виживає на дохід нижчий за прожитковий мінімум. Така структура сільського населення за рівнем середньодушових доходів стримує процес становлення держави зі стабільною ринковою економікою, де середній клас становить більшість населення. Тривале виживання на дохід менший за прожитковий мінімум спричиняє соціальну напругу в суспільстві, стає додатковим навантаженням на державний бюджет і основною перешкодою на шляху до покращення якості життя.

3. Аналіз демографічних чинників сільської бідності свідчить, що 27,8% осіб найбільш продуктивного віку (від 35 до 55 років) отримують дохід нижчий за прожитковий мінімум, ще 15,9% даної вікової категорії не отримують доходу взагалі. При цьому всі вони із середньою освітою, мають досвід роботи від 15 до 25 років і визначають стан свого здоров'я добрим. Групу ризику в даному аспекті становить молодь до 25 років, яка через проблеми отримання першого місця роботи, працевлаштування без досвіду та обмеженості ринку праці в сільській місцевості часто-густо залишається без засобів до існування.

4. Розподіл отриманого доходу за статтю чітко визначає ознаки гендерної нерівності в сільській місцевості. Серед найбідніших верств населення більшість становлять жінки, в той час як у середньодохідній групі їх частка становить 38,7% (проти 61,3% чоловіків).

5. За результатами емпіричного аналізу доведено, що зростання освітнього рівня селян приводить до підвищення доходів. Частка людей, що отримують дохід нижче прожиткового мінімуму, зменшується у відповідності до зростання рівня освіти. 63% спеціалістів з вищою і 33,9% з базовою вищою освітою отримують дохід вищий за середній. Підвищення освітнього рівня сільського населення сприяє переорієнтації діяльності із сільськогосподарського виробництва на альтернативні види зайнятості, які зазвичай приносять вищий дохід. Покращення якості освіти, охоплення освітою для дорослих максимальної кількості селян, адаптація знань до новітніх вимог господарювання допоможуть мінімізувати ризики збідніння в сучасних умовах ринкових трансформацій на селі.

-
1. *Лісогор Л.С.* Соціодемографічні детермінанти формування пропозиції робочої сили на ринку праці / Л.С.Лісогор // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 2. – С. 69–79.
  2. Населення України за 2010 рік : демограф. щорічник. – К., 2011. – 442 с.
  3. Human Development Report 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.hdr.undp.org/en/data/trends
  4. Економічна активність населення у 2010 р. : стат. зб. – К., 2011. – 206 с.
  5. <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2009/12/29/182793>

Транслітерований список джерел

1. *Lisogor L.S.* Sociodemografichni determinanty formuvannja propozycji' robochoi' syly na rynku praci / L.S.Lisogor // Demografija ta social'na ekonomika. – 2007. – № 2. – S. 69–79. [in Ukrainian]
2. Naselennja Ukrai'ny za 2010 rik : Demograf. shhorichnyk. – K., 2011. – 442 s. [in Ukrainian]
3. Human Development Report 2010 [Electronic resource]. – Mode of acces: www.hdr.undp.org/en/data/trends [in English]
4. Ekonomichna aktyvnist' naseleonnja u 2010 r. : Stat. zb. – K., 2011. – 206 s. [in Ukrainian]
5. <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2009/12/29/182793>

Отримано: 18.06.12

О.В. Рыковская, канд. экон. наук

**СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ СЕЛЬСКОЙ
БЕДНОСТИ**

В статье исследуются социально-демографические характеристики сельского населения в контексте выявления факторов борьбы с сельской бедностью. На основе эмпирического анализа доказано, что повышение образовательного уровня селян является наиболее действенным методом борьбы с сельской бедностью. Этот фактор имеет положительное влияние не только прямо, но и опосредствовано через повышение социальной адаптивности, уверенности в собственных силах, повышение возможностей продуктивной самозанятости и т. п.

Ключевые слова: бедность, социально-демографические характеристики, сельское население.

O.V. Rikovska, Candidate of Economic Sciences

SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS OF RURAL POVERTY

The article examines the socio-demographic characteristics of the rural population in the context of identifying factors of fight against rural poverty. Based on empirical analysis is proven that the increase of the educational level of rural population is the most effective method for fighting rural poverty. This factor has a positive impact not only directly but also indirectly through the increase of social adaptability, self-confidence, increase of productive self employment, etc.

Key words: poverty, socio-demographic characteristics, the rural population.